

TÜRK DEVLETLERİNDE TABİİYET VE TEHDİDİN SİMGESİ: KESİK BAŞ GÖNDERME GELENEĞİ

Hasan Taşkiran

Bitlis Eren Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Bitlis/Türkiye
htaskiran@beu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4320-8851>

Article Types / Makale Türü

Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi

19/02/2021

Accepted / Kabul Tarihi

20/03/2021

DOI: <https://doi.org/10.26791/sarkiat.883224>

TÜRK DEVLETLERİNDE TABİİYET VE TEHDİDİN SİMGESİ: KESİK BAŞ GÖNDERME GELENEĞİ

ÖZ

Türk devlet yöneticileri iktidarlarına karşı iç ve dış tehditleri bertaraf etmek için örfi ve şer'i hükümlere dayalı bir takım cezalandırmalara başvurulmuştur. Bunlardan bir tanesi baş kesmek idi. Baş kesmek, kişiyi cezalandırmanın yanı sıra kesik baş veya ölü bedenini teşhiriyle benzer hadiselerin önünü almak için caydırıcı bir yöntem olarak uygulanmıştır. İslam öncesi Türk devletlerinde başları kesilerek cezalandırılan kişiler olduğu gibi İslami dönem Türk devletlerinde de bu yöntem sembolik manalar yüklenerek daha yoğun şekilde uygulanmıştır. Başta Selçuklular olmak üzere Türk devletlerinin birçoklarında hükümdar, şehzade, emir veya bey gibi üst düzey yöneticilere yönelik baş kesme cezası uygulanmış ve kesilen başlar muhataplara tehdit, korkutma veya tabiiyet nişanı olarak gönderilmiştir. Öyle ki Abbasiler, tabiiyet sembolü olarak gönderilen kesik başlar için "Başlar Hazinesi" adında bir müessese kurmuşlardır. Selçuklular bağlılık ve sadakatlerinin bir göstergesi olarak Abbasi Halifeliğine düşman olanlardan birçok kişinin başını kesmiş ve Başlar Hazinesi'ne göndermiştir. Türk devletlerinin hiç birinde böyle bir kurum olmamakla birlikte baş kesme yöntemiyle cezalandırma ve kesik başın muhataplarına tehdit ve tabiiyet sembolü olarak gönderme zamanla bir gelenek haline gelmiştir. Bu çalışma, Selçuklu ve Selçuklu sonrası Yakındoğu coğrafyasında kurulmuş Türk devletlerinde başı kesilen yöneticilerin tespiti, cezalandırılmalarının gerekçesi ve kesik başların muhataplarına gönderilme amacı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kesik Baş, Selçuklular, Timurlular, Kara Koyunlular, Akkoyunlular, Safaviler.

A SYMBOL OF DEPENDENCE AND THREAT IN TURKISH STATES: THE TRADITION OF SENDING A SEVERED HEAD

ABSTRACT

Turkish state administrators have resorted to several punishments based upon customary and sharia provisions to set aside internal and external threats. One of these punishments was beheading and it had been applied as a deterrent method to punish a person, as well as to prevent similar incidents with the display of a severed head or dead body. In pre-Islamic Turkish states, there had been people punished by beheadings, and in the Islamic Period Turkish states, this method was applied more intensely by bearing symbolic meaning. In many Turkish States, especially the Seljuks, the beheading penalty was applied to high-level rulers such as the monarch, shehzade, amir or beg and the severed heads were sent to interlocutors as the symbols of threat, menace and dependence. Furthermore, the Abbasids established an institution called the "Treasure of Heads" for the severed heads delivered as the symbol of dependence and loyalty. The Seljuks, as a manifestation of commitment, beheaded many people who were the enemies of the Abbasid caliphate and sent their heads to Treasure of Heads. There no such institution in any Turkish states. However, beheading and sending severed heads to the recipients became a ritual in time. This study aims to analyse the identification of beheaded rulers, the reasons for their punishment and the purpose of sending severed heads to the acceptors in the states founded in the Near East region of the Seljuks and post-Seljuks.

Keywords: Severed Head, Seljuks, Timurids, Aqqoyunlu, Qara Qoyunlu, Memluks, Safavids.

GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde devlet otoritesine sahip yöneticiler kendi iktidarlarına karşı dâhili ve harici isyanları bastırmak için bazı yöntemler geliştirmişlerdi. Bu yöntemler, hem dışarıda düşmanlarını korkutmuş hem de içeride benzer eylemlere kalkışacak kişileri caydırmıştı. Baş kesme^{1**} de bu cezalandırma yöntemlerinden biriydi. İslam öncesi Bozkır toplumlarında baş kesme yaygın bir gelenek idi. Daha çok bertaraf edilen düşmanların başları kesilmiş, derisi yüzüldükten ve temizlendikten sonra kafatası değerli madenlerle (altın, gümüş, yakut) süslenecek içki kâsesi olarak kullanılmıştır. Bu uygulama, İslam sonrası Türk devletlerinde de amaç ve yapılış şekli itibarıyla farklılık arz ederek devam etmiştir. Bilindiği üzere İslam hukukunda cezalandırmadaki amaç, suçun yayılmasına engel olmak, mağdurun ve toplumun vicdanı rahatlatmak, suçluyu tedip ve ıslah etmektir. İdam, recm ve el kesme gibi cezalandırmalar (Bardakoğlu, 1993, 472-474), ders çıkarılması için topluma açık yerlerde teşhir edilerek uygulanmıştır. Suçu işleyenlere yönelik uygulanmış bir ceza yöntemi olan baş kesme hadisesi zamanla sembolik bir hale gelmiştir. İslam dünyasında bunun ilk örneklerini Abbasilerde müşahade etmek mümkündür. Abbasi halifeleri kendi iktidarlarına veya Sünni İslam anlayışına yönelik eylemlerde bulunan asileri cezalandırmak için başlarını kestirmişlerdi. Abbasi halifeleri, düşmanlarına ve topluma ibret olması hatta gelecek nesillere aktarılması için asilerin kesik başlarını sergiledikleri bir müessese kurmuşlardı. Resmi görevlileri olan bu teşhir müzesine “Hızânetü’r-Ru’ûs” (Başlar Hazinesi) denilmiştir. Başlar Hazinesi’nin işleyişi genellikle şu şekildeydi. Halifelik otoritesine başkaldırmış asinin öldürülmesinden sonra başı gövdesinden ayrılıp halifeye ulaştırılmaktaydı. Halife, ibret için kesik başı birkaç gün “Babu’n-Nûbî”de² devlet erkânına ve halka teşhir ettirmektedir. Ardından kesik baş, adı geçen hazinenin görevlisine gerekli temizlik ve muhafaza işlemini yapması için teslim edilirdi. Başın bozulmasını engellemek için bir takım koruyucu ve doldurma işlemi yapıldıktan sonra kellenin kime ait olduğu ve ne zaman kesildiğine dair bilgilerin yer aldığı levhalar asılmaktaydı. Bazen bu levhalara öldürülme sebepleri de yazılmaktaydı. Daha sonra bu başlar sepetlere konularak “Başlar Hazinesi” raflarına konulmaktaydı (Uyar, 2016, 90-93). Bu hazinede birçok emir, bey, sultanın hatta halifenin kesik başı konulmuştu. Çalışmanın ilerleyen safhalarında bunlarla ilgili örnekler verilmiştir. “Başlar Hazinesi” Abbasiler dışında çağdaşı yahut sonraki tarihlerde kurulan Türk devletlerinde var olan bir kurum değildir. Ancak bu hazine için uygulanan yöntem, Türk devlet idarecileri tarafından başvurulmuş, hatta metbularına tabiiyet, düşmanlarına korku aracı olarak kullanılmıştır.

1. İSLAM ÖNCESİ TÜRK DEVLETLERİNDE BAŞI KESİLEN ÖNEMLİ KİMSELER

İslam öncesi Türk devletlerinde bertaraf edilen düşmanların başları kesilmiş, derisi yüzüldükten ve temizlendikten sonra kafatası değerli madenlerle (altın, gümüş, yakut) süslenecek içki kâsesi olarak kullanılmıştır. Bu tür kâseler genellikle birçok yöneticinin bulunduğu büyük ziyafetlerde yada anlaşımların yapıldığı toplantılarda and içme kabı olarak kullanılmıştır. Böylece Türk idareciler yahut rakip hükümdarlar güçlerini muhataplarına göstermeye çalışmışlardı. Bu cümleden olmak üzere Hun Hükümdarı Mete Han (M.Ö. 209-174), Çin ile girişmiş oldukları mücadelelerde birçok üst rütbelinin başını keserek öldürmüştü. Oğlu Lao-shang ise Yüeci kralını öldürüp başını kesip kafatasından içki kabı yapmıştı (Ögel, 2015, 1/333, 354). Değerli madenlerle süslenmiş Yüeci kralının kafatası, daha sonra başka bir amaç için kullanılmıştı. Genellikle temizlenip değerli madenlerle süslenen mühim kimselerin kellerinden yapılan kaplar yahut kâseler, “and ayağı” yani and/yemin içme kabı olarak değerlendirilmekteydi. Nitekim Lao-shang, Yüeci liderinin kesik başından hazırlanmış olduğu kâse, daha sonra Çinlilerle yapılan birçok anlaşmada and içme kabı olarak kullanılmıştı. Sembolik bir ürün olarak kullanılan bu kap, esasında arka planda bir tehdit mesajı içermekteydi. Yani anlaşmayı bozacakların sonunun nasıl olacağı hususu muhataplara gösterilmeye çalışılmıştır (Ögel, 2015, 2/2).

1 - ** Çalışmada “Baş Kesme” ifadesinin yanı sıra aynı anlama gelen “kesik baş”, başı koparmak” ve “boynu vurmak” gibi ifadeler de kullanılmıştır.

2 - Babu’n-Nûbî, Bağdat Halifelik sarayının kapılarından birisidir. Geniş bilgi için Bkz.; (Şihâbüddin el-Bağdâdî Yâkut b. Abdillâh el-Hamevî, 1995, 2/250-251).

Tölöslerin lideri Mi-o-t'u, 508 yılında Juan-Juan ordusunu yenerek kağanları T'a-Han'ı öldürmüştür. Aradan yıllar geçtikten sonra Juan-Juan kağanı Chou-nu babasının intikamını almak için 516 yılında Tölöslere saldırarak Mi-o-t'u'yu yakalatmıştı. Mi-o-t'u, bir atın arakasına bağlanıp sürüklenerek öldürüldü. Sonra başı kesilerek gerekli temizlik yapıldıktan sonra kafatası kâse yapıldı (Gömeç, 2009, 32). Benzer bir olay 972 tarihinde Peçenek lideri Küre ile Rus Knezi Svyatoslav arasında yaşanmıştır. Knez'in başı kâse yapıp, altınla kaplandıktan sonra bununla içki içmişlerdir (Uydu Yücel, 2011, 99).

Kafatasından kâse yapmanın yanı sıra kesilen başlar, bazen şehirlerin büyük meydanlarında veya pazarlarında halka güç gösterisi olarak teşhir edilmekteydi. Bu manada Türk devletlerinde başları şehir merkezlerinde teşhir edilen şehzade veya kağanlar bulunmaktadır. Atilla'nın oğlu Dengizek buna örnektir. Atilla'nın ikinci oğlu Dengizek, kardeşi İrnek ile beraber hareket ederek Doğu Gotlar'ın Türk boylarının bazılarını saldırması üzerine Pannonya'daki Türkler'e desteğe gitmişlerdi. Ancak bu kardeşler Gotlara yenildiler. Dengizek, mağlubiyetin ardından Bizans'a sığınmak için talepte bulundu. Onun bu talebi olumlu karşılandı. Ancak 469 tarihinde Bizanslı yöneticilerin kendi aralarındaki savaş sırasında Dengizek, esir alındı. Çok geçmeden Bizanslı Anasastes tarafından Dengizek'in başı kesilerek öldürülmüştü. Kesilen baş ise İstanbul'a getirilip bir kazığın ucuna takılarak şehrin ayak takımının olduğu yerlerde teşhir edilmiştir (Nemeth, 1982, 120-121; Golden, 2002, 74).

Benzer bir hadise Gök-Türk devletinde gerçekleşmiştir. Gök-Türk ordusunun ilerleyişini durduramayan Çin İmparatoriçesi Wu, 698 tarihinde Çin'e saldıran Kapgan Kağan (692-716)'ı bertaraf etmenin yollarını aramaya başladı. Öyle ki Çinliler tarafından Mo-ch'o (Beg Çor) olarak anılan Kapgan'ı öldürüp başını kesip kendisine getirene ödül olarak prens unvanı vereceğini ilan etti. Hatta başı kesilen Kapgan'a da Chan-ch'o (Başı Kesik Çor) unvanını verdiğini ilan etti. Lakin imparatoriçe bu emeline ulaşmadan iktidarı son buldu (Taşağıl, 2004, 3/25). Ancak bu olay Çin İmparatoru Hsüan-tsung zamanında gerçekleşti. Kapgan Kağan, 716 tarihinde Togla kıyısındaki Bayırkulara çıkmış olduğu son seferinde başarılı olmuş zafer sarhoşluğuyla Ötüken'e dönmüştür. Ancak dönüş yolunda güvenlik tedbirlerini almamıştı. Kağan, bir söğüt ormanının içerisinden geçerken Hsieh-chih-lo isimdeki Bayırku askeri onu pusya düşürerek öldürdü. Öldürdükten sonra başını gövdesinden ayırıp Çin'e gönderdi. Kapgan Kağan'ın kesik başı Çin İmparatoru Hsüan-tsung emir üzerine başkent Cang-an'ın büyük caddelerinden birinde bir direğin ucuna asılarak Çin halkına sergilenmişti. Kağanlarını kaybeden bazı Türk boyları yaşanan olaydan sonra Çin'e gelip imparatora itaatlerini bildirmişlerdi (Gömeç, 1999, 65; Taşağıl, 2004, 3/36).

Baş kesilen bir diğer Gök Türk liderdi ise Wu-su-mi-shih (Ozmuş) idi. Wang Chung-ssu'nun Basmıl, Karluk ve Uygur güçlerinden oluşan birliği Gök Türk Kağanının üzerine göndermişti. Harkete geçen bu üç boy, 744'te Wu-su-mi-shih (Ozmuş) Kağan'ı öldürerek başını kesip Çin başkentine yollamışlardı. Bir yıl sonra adı geçen kağanın oğlu Pai-mei de Uygur Kağanı Ku-li Pei-lo tarafından öldürülerek başı kesilip Çin'e göndermişti. Çin imparatoru ise kendisine tabiiyet sembolü olarak gönderilen kesik başları halka teşhir etmişti (Taşağıl, 2004, 3/58-59). İslam öncesi Türk devletlerinde görülen baş kesme hadisesi İslam sonrası Türk devletlerinde de kafatasından kâse yapma dışında (Safeviler hariç) baş kesme ve kesik başı muhattaplarına gönderme vakaları yoğun olarak gerçekleşmiştir.

2. SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE BAŞLAR HAZİNESİNE KONULAN MEŞHUR KİMSELER

Bilindiği üzere Türk devlet yöneticileri rakiplerini bertaraf etmek için cezalandırma aracı olarak birçok yönetime başvurmuşlardı. Bu cezalandırmalar, özellikle ölümle sonuçlandırılanlar devlet tarafından içerdeki ve dışardaki düşmanların ders çıkarmaları için etkili bir biçimde uygulanmıştır. Yani saltanat sahipleri rakip ve asileri bertaraf yöntemini hem tehdit hem de bağlılık aracı olarak sembolleştirmişlerdir. Bunun için en etkili cezalandırma ise başın kesilmesi veya diğer bir tabirle boynun vurulmasıdır. Devlete yahut güçlü hükümdarların iktidarlarına yönelik isyan edip saldırıya geçenler kimi zaman kanının kutsallığına rağmen hanedan üyeleri, kimi zaman da rakip yöneticiler, emirler ile beylerdir. Bu ceza yönteminin meşruiyeti ile ilgili Kutadgu Bilig'de;

“Memlekete (İl, devlete) karşı suç işlemek suç işleyenin başın yemeseydi. Avâm, memlekete (devlete) karşı suç işlerse başı gider, konuşurken dili suç işlerse dişi kırılır çok liyakatsiz kişiler gördüm günün birinde memlekete (devlete) karşı suç işlediler ve başları kesilmişti” (Yusuf Has Hâcib, 1959, 2/187).

şeklinde kesin bir ihtar bulunmaktadır. Bu cezalandırma yöntemiyle rakiplerin bertaraf edilmesi, her zaman isyana kalkışacak olanlara gözdağı, dostlara ise sadakat yahut birliktelik mesajı içermiştir.

Selçuklulardan önce kurulmuş ve aynı zamanda bu devletin muasırı olan Abbasiler, daha önce değinildiği üzere, kendilerine genellikle tabiiyet yahut sadakat nişanı olarak gönderilen kesik başları muhafaza ettikleri “Başlar Hazinesi” adında bir müze kurmuşlardı. “Başlar Hazinesi”nin ne zaman, hangi halife tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmese de bu hazineye sergilenen meşhur başlardan birinin Abbasi halifesine ait olduğu bir hakikattir. 809-813 yıllarında Abbasi hükümdarı olan Halife Emin, kendisine karşı isyan eden kardeşi Memun ile girişmiş olduğu taht mücadelesini kaybetmiştir. Memun’un komutanlarından Tahir tarafından hapsedilen Emin, birkaç İranlı tarafından öldürülmüş ve başı Tahir’e götürülmüştür (24-25 Eylül 813). Sadakat ve bağlılığın nişanı olarak Tahir, Emin’in kesik başını bir süre direğe astıktan sonra Horasan’da bulunan Memun’a göndermiştir. Yeni halife Memun, Bağdat’a gelince kardeşinin başının sergilenmesi için “Başlar Hazinesi”nde muhafaza edilmesini emretmiştir. Halife Emin’in vücudu da Bağdat’a gömülmüştür (Halife b. Hayyâm, 2001, 558; Brockelmann, 1964, 113; Üçok, 1968, 95-96; Yıldız, 1995, 113).

Abbasilerdeki bu hazineye malzeme olan bazı olayları Selçuklular döneminde görmek mümkündür. Büyük Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey’in (öl. 1063), Abbasi halifesine tabiiyet nişanı olarak gönderdiği ilk kesik baş, Arslan el-Besâsîrî’nin kellesiydi. Bilindiği üzere Şii Büveyhiler, Fatimilerle birlikte Abbas halifesini baskı altına alarak Bağdat üzerinde tahakküm kurmaya çalışmışlardı. Tahakküm politikasının en önemli savunucusu ise hiç şüphesiz Büveyhilerin Türk kökenli komutan Arslan el-Besâsîrî idi. Tuğrul Bey’in 1055’te Halife Kaim Biemrillah’ın davetiyle Bağdat’a gelmesi Büveyhileri kaygılandırmıştı. Nitekim Arslan el-Besâsîrî, şehirde karışıklık çıkarınca Sultan Tuğrul, Büveyhi lideri el-Melikü’r-Rahim’i tutuklatıp bu devlete son vermişti. Ancak bu sırada Arslan el-Besâsîrî, Sincar ve Musul taraflarına kaçmıştı. Tuğrul Bey, hanedan üyelerinden Kutalmış’ı onun üzerine gönderdiyse de Arslan el-Besâsîrî onu mağlup etmişti (Sıbt İbnü’l-Cevzî, 2011, 25). Fatimilerin de desteğini alan el-Besâsîrî, Selçuklularla mücadelesini sürdürmüştü. Ancak çok geçmeden Tuğrul Bey, onun peşinden Kufe taraflarına birliklerini göndermişti. Humar Tegin Tuğrâî komutasındaki Selçuklu birlikleriyle giriştiği mücadeleyi kaybeden Arslan el-Besâsîrî burada öldürülmüştü. Gümüş Tekin tarafından kafası kesilerek Sultan Tuğrul Bey’in huzuruna getirilmişti. Sultan, onun başını Abbasi hilafet sarayına gönderilmesini emretti (22 Ocak 1060). Sünni İslam dünyasının manevi otoritesine tabiiyet nişanı olarak gönderilen el-Besâsîrî’nin başı Bağdat’ta ilgili görevliler tarafından temizlendi ve teşhir için önce bir sopanın başına takılarak öylece halk arasında dolaştırıldıktan sonra “Babu’n-Nübî” önünde asılmıştı. Bir müddet sonra da başlar hazinesine konulmuştu (İbnü’l-Esir, 1991, 10/491-492; Sıbt İbnü’l-Cevzî, 2011, 80; Merçil, 1992, 528-529; Özgüdenli, 2015, 110).

Selçuklular döneminde asi ve rakiplere karşı uygulanan baş kesme geleneği hanedan üyelerinin bazılarına yönelik de uygulanmıştı. Esasen Türk devlet geleneğinde hanedan soyunun kutsiyetinden dolayı üyelerinin kanının dökülmesi uğursuzluk getireceği inancı hâkimdi. Bu durum Selçuklular için de geçerliydi. Nitekim asi hanedan üyeleri, bu anlayıştan dolayı genellikle kanı dökülmemesi için ya yayın kirisiyle boğdurulmaktaydılar ya da gözlerine mil çekilip iktidar hevesine düşmeleri engellenmekteydi (Kanat, 2017: 64). Ancak bu iki durumun aksine vakalar da gerçekleşmişti. Sultan Melikşah’ın 1092’de ölümünden sonra Büyük Selçuklu iktidarında fetret dönemi başlamıştı. Melikşah’ın evlatları ve kardeşi Tutuş arasında saltanat mücadelesi baş göstermişti. Rakiplerini bertaraf edip saltanata geçen Berkjaruk, 1095’te Rey yakınlarında amcası Tutuş ile girişmiş olduğu mücadeleyi kazanmıştı. Savaş sırasında Berkjaruk’un adamları tarafından kuşatılan Tutuş, Emir Berkçur tarafından yaralanarak yere düşürüldükten sonra Emir Sungurca onun başını gövdesinden ayırmıştı. Selçuklularda ilk defa maksatlı bir şekilde kanı dökülmüş hanedan üyesi Tutuş’un kesik başı, Berkjaruk’un huzuruna getirilmişti. Burada askerlere teşhir edildikten sonra hilafet merkezine gönderilmişti. Bağdat’a getirilen Tutuş’un başı gerekli işlemlerden sonra “Başlar Hazinesi”ne konulmuş, cesedi ise Merv’de babası Alparslan’ın türbesinin yanına defnedilmişti (İbnü’l-Esir, 1991, 10/207; Sevim, 1986, 73-74; Özyayın, 2011, 42-43).

Selçuklu hanedan ailesinin başı kesilerek cezalandırılan bir diğer üyesi ise Irak Selçuklu devleti hükümdarı II. Tuğrul idi. O, Rey yakınlarında Abbasi halifesi Nâsır-Lidînillâh'ın yönlendirme ve telkinleriyle harekete geçmiş olan Harzemşah Tekiş ile girişmiş olduğu mücadeleyi kaybetmişti. Savaş sırasında Harzemli askerler tarafından kuşatılıp atından düşürülen II. Tuğrul, başı kesilerek öldürüldü (19 Mart 1194). Askerler, sultan'ın kesik başını Tekiş'e götürmüşlerdi. O da aynı gün kesik başı kendisini destekleyen, II. Tuğrul'un ülkesini kendisine ikta olarak veren Abbasi halifesine hediye etmişti. II. Tuğrul'un başı günlerce "Babu'n-Nûbî"de asılı kaldıktan sonra "Başlar Hazinesi"ne konulmuştu (İbnü'l-Esir, 1991, 12/97; Raven-dî, 2006, 2/340-341; Bündârî, 1999, 269-270; Gregory Abû'l-Farac, 1987, 2/467; Kayhan, 2001, 318). Sultanın vücudu ise Rey'de bulunan Pazar-ı Çehar Suk'da bir ağaca asılarak halka teşhir edilmişti (Cüveynî, 2013, 274; Keriman, 1349, 332; Turan, 2019, 152). Bir müddet burada asılı kalan ceset Büyük Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'in Rey camisinde bulunan mezarının yanına gömülmüştü (Hüseynî, 1999, 136).

2.1. SELÇUKLULARDA KORKUTMA, TEHDİT, YIPRATMA VEYA TOPLUMSAL SÜKÛNET İÇİN KESİLEN BAŞLAR

Kirman Selçuklularında toplumsal huzur için başı kesilen belki de ilk ve tek hükümdar Sultan İrañşah idi. 1097'de Kirman tahtına oturan İrañşah, Kâkâ Belîmân ismindeki birinden etkilenerek şer'en yasak olan şeyleri helal sayacak kadar ileri gitmişti. Sonraları Ebû Zur'a adındaki Bâtını bir mülhidin tesirinde kalarak Bâtını mezhebine girip Sünni ahaliye zulmetmeye başlamıştı. Ahmed b. el-Hüseyn el-Belhî gibi Sünni ulemadan ve kadılardan kimseleri öldürtmüştü (İbnü'l-Esir, 1991, 10/263-264). Onun bu eylemleri toplumda derin yaralar açmıştı. Bu yüzden halk Türkmen emirlerinden Bazdar'ın etrafında toplanmaya başlamıştı. Kısa süre sonra Kirman halkı ve Emir Bazdar, İrañşah'ın tahttan uzaklaştırılması için harekete geçmişti. Hatta dönemin Şeyhülislam'ı Kadı Cemâl ed-Dîn Ebu'l-Me'alî ve diğer bazı ulemadan, "*Bir pâdişâh İslâm dîni üzerine dinsizliği ve zındıklığı tercih ederse, her zaman onun kanı mübâh olur*" diye fetva almışlardı. Bu fetva üzerine harekete geçen Kirman halkı önce Kâkâ Belîmân'ı ve onun adamlarını öldürmüşlerdi. Bunu gören Sultan İrañşah ise tövbe ettiği ve affedilmesine dair haber gönderdiyse de talebi olumlu karşılanmamıştı. Bunun üzerine sultan sağlam adamlarıyla kaçarak Berdesir'den Germsir bölgesine gelmiş, burada tutunamayacağını anlayınca Cîruf'tan Bem'e yönelmişti (Merçil, 1989, 54).

Bem halkı İrañşah'ın durumunu önceden haber aldıkları için onun üzerine saldırmışlardı. İrañşah birçok gulamını kaybetmiş olmasına rağmen Kirman'ın muhkem kalelerinden biri olan Sumeyrem'e sığınmak zorunda kalmıştı. Sultanın peşinden Berdesir'den Ferah Kıpçak ismindeki bir Türk komutanını askerlerle birlikte göndermişlerdi. Sumeyrem Kale kumandanı Emir Muhammed Behestun da can korkusuyla Sultan İrañşah'tan desteğini çekti. Bunun üzerine İrañşah, kaleden ayrılmak zorunda kaldı. Ferah Kıpçak, Köşk-i Şîrûye denilen yerde İrañşah'a ulaşarak onu öldürmüş, başını keserek Berdesir'e getirip halka teşhir etmişti (1101). Böylece halka zulmeden bir hükümdar yine zulmettiği halk tarafından bertaraf edilerek başı kesilmişti (İbnü'l-Esir, 1991, 10/264; Merçil, 1989, 54-55; Sevim - Merçil, 1995, 309).

Yönetim kademesinde bulunanların bazen kendi aralarındaki mücadeleler ölümle sonuçlanmakta ve öldürülen emirin kesik başı komutanlar tarafından bağlı buldukları emirlere, onlar da halka veya tabii oldukları hükümdara göndermekteydiler. Böylece kesik başı gören ahali veya komutanlar, gardlarını indirmek zorunda kalıyorlardı. Bu ifadeye uygun en önemli örneği Melik Tutuş'un Urfa ve Harran'ı alma girişiminde görmekteyiz. Melik Tutuş saltanat mücadelesine giriştiği yeğeni Berkyaruk ile çatışmaları sırasında kendisine ihanet edip taraf değiştiren Emir Bozan ve Gürboğa'yı yakalatmış, Bozan'ı öldürmüş, Gürboğa'yı ise Emir Üner'in ricası üzerine affetmişti. Melik Tutuş, Emir Bozan'ın sadık iki askerini Harran ve Urfa'ya göndererek halktan ve şehri koruyanlardan bu iki kentin teslimini istemişti. Emir Bozan'ın naibleri ve askerleri onun ölmediğine inandıkları için buraları teslim etmemişlerdi. Ancak Tutuş, Emir Bozan'ın başını kestirip bir mızrağın ucunda sırasıyla her iki şehre de göndermişti. Mızrağın ucunda Emir Bozan'ın kesik başını gören Harran ve Urfa naibleri buraları Tutuş'a teslim etmek zorunda kalmışlardı (İbnü'l-Esir, 1991, 10/198).

Selçuklular döneminde başı kesilen birçok emir vakası bulunmaktadır. Sultan Muhammed Tapar döneminde Basra, Hille ve Vasıt'ın ikta olarak verildiği Seyfûddeve Sadaka giderek güçlenmiş ve Sultan ile

karşı karşıya gelmiştir. Gerek elçilik heyeti gerekse de Halife Müstazhir Billah'ın araya girmesi sultan ile emirin arasının düzelmesini sağlayamamıştı. Nitekim Sultan Muhammed Tapar, ordusunu Sadaka'nın üzerine göndermişti. Hille ve Vasıt arasındaki Nu'mâniye denilen yerde iki ordu karşılaşmış ve Muhammed Tapar'ın ordusu galip gelmişti. Sultanın ordusunda bulunan Bozkuş adlı köle savaş esnasında Sadaka'yı atından düşürüp yaralamıştı. Kendisini sultana götürmesini isteyen Sadaka'nın başını keserek mükâfat için Aksungur el-Porsukî'ye götürmüştü. O da kesik başı Sultan Muhammed Tapar'a yollamıştı (4 Mart 1108) (Râvendî, 2006, I/149-150).

Emirlerin isyan hadisesinden biri Irak Selçuklu Sultanı Muhammed döneminde yaşanmıştı. Huzistan'daki Türkmen Emiri Şemle (Şumla), 1158'de Sultan Muhammed'in adamlarından Emir Kaymaz'a saldırmıştı. Bu emir, Şemle'ye karşı koymaya çalıştıysa da yenilerek tutsak düşmüştü. Aralarında kan davası olan bir Türkmen'e karşılık Kaymaz'ı öldürerek kesik başını Sultan Muhammed'e tehdit amacıyla göndermişti (1158) (Bündârî, 1999, 209-201, 256; Sevim - Merçil, 1995, 270).

İlginç baş kesme hadisesine maruz kalanlardan biri de Antakya Emiri Yağısyan idi. Haçlılarla girişmiş olduğu mücadeleyi Antakya'da bulunan Rum ve Ermenilerin Haçlılarla işbirliği yapması neticesinde kaybetmişti. Uzun bir kuşatmadan sonra şehir düşmüştü (Urfalı Mateos, 2000, 196). Bunun üzerine Yağısyan, şehrin civarındaki dağlık bölgeye kaçarken atından düşerek ağır bir şekilde yaralanmıştı. Yanındaki adamlar da onu o halde bırakıp kaçmışlardı. Emir Yağısyan'ın peşine takılmış olan Ermeniler, onun bu halde olduğunu görünce emirin başını keserek Bohemund'a zafer nişanı olarak getirmişlerdi (Azîmî, 2006, 37; Süryani Mihail, 1944, 41).

3. BÜYÜK SELÇUKLU SONRASI TÜRK DEVLETLERİNDE KESİK BAŞ GÖNDERME GELENEĞİ

3.1. TEHDİT AMAÇLI GÖNDERİLENLER VEYA TEŞHİR EDİLENLER

Abbasilerdeki "Başlar Hazinesi" müessesesi resmi olarak Türk devletlerinde bulunmasa da ceza yöntemi olarak uygulandığına dair bir takım olaylar yaşanmıştı. Yani Türk hükümdarlar kendi otoritelerine karşı çıkan asilerin kafasını kesip, düşmanlarına tehdit, dostlarına yahut metbu hükümdara tabiiyet nişanı olarak göndermişlerdi. Bu başlar, bir hazinede sergilenmeyip genellikle şehrin kalesi, surları veya meşhur meydanlarda direğin ucuna takılarak şehir halkına teşhir edilmiştir. Sergilendikten sonra ya düşman hükümdarlara, kendilerinin de akıbetlerinin böyle olacağı mesajıyla tehdit için gönderilmiş ya da metbu hükümdara güçlü ve bağlı bir tabiisinin olduğunu göstermek için gönderilmiştir. Türkiye Selçuklularında Kırım'da bulunan II. İzzeddin Keykavus'un oğlu olduğu kabul edilen "Cimri" lakabıyla Alâeddin Siyavüş, Anadolu'da Moğollara karşı mücadele veren Karamanoğlu Mehmet Bey tarafından Konya'da Türkiye Selçukluların tahtına çıkartılmıştı (İbn Bîbî, 1996, 2/204). Ancak Siyavüş ve Mehmet Bey'in müşterek iktidarı çok sürmemişti. III. Gıyaseddin Keyhüsrev, Sahip Ata Fahreddin ve Konkurtay, İlhanlı hükümdarı Abaka'nın emriyle Siyavüş ve Mehmed Bey'in üzerine yürümüşlerdi. Mut ovasına geldiklerinde Mehmet Bey, Siyavüş'ü yörede bulunan muhkem bir kaleye göndermiş, kendisi ise iki kardeşi ve amcazadesi ile birlikte hareket etmişti. Moğolların ani baskınıyla Türkmen kuvvetleri mağlup edilmiş ve Mehmet Bey, kardeşleri ve amcazadeleri yakalanarak başları kesilmek suretiyle öldürülmüşlerdi. Karamanlı ailesine ait kesik başlar, Selçuklu ordugâhına gönderildikten sonra Karamanlı Türkmenlerin buldukları yerlerde asilerin makûs sonunu göstermek için teşhir edilmişlerdi (İbn Bîbî, 1996: 2/215-216). Karamanlı Beylerinin ölümünden sonra Alâeddin Siyavüş, saklandığı kaleden ayrılıp batıdaki uçlara gidip buradaki Türkmenleri etrafında toplamaya başlamıştı. Ancak onun sonu da Karamanlı Beylerinkinden daha ağır bir şekilde gerçekleşmişti. Girişmiş olduğu saltanat mücadelesini kaybeden Siyavüş, Selçuklulara esir düşmüştü. Sultan III. Gıyaseddin, onun diri diri derisinin yüzülerek öldürülmesini emretmişti. Bu emir cellatlar tarafından yerine getirildikten sonra yüzülmüş derinin içine saman doldurularak diğer asilere ibret olsun diye başta Konya olmak üzere Selçuklu şehirlerinde gezdirilerek teşhir edilmişti. Siyavüş'ün cezalandırma yöntemi farklı olsa da kesik başla aynı içerikte mesaj veriyordu. Ceza ölümünden sonra suçlu için bir anlam ifade

etmezken ölü beden üzerinden cezalandırılmanın sürdürülmesi halka, dost veya düşman devletlere verilen mesajı pekiştirmektedir (Turan, 1971, 568-570; Kanat, 2017, 55, 66-67).

Türkiye Selçuklularında Siyavüş gibi merkezi otorite tarafından düzmece veya sahte kabul edilen bazı hanedan mensuplarının başı kesilerek öldürülmüşlerdi. III. Gıyaseddin'in ölümünden sonra Sultan'ın validesi, hükümdarın evladı olduğunu iddia ettiği iki çocuğu tahta çıkarmaya çalışmıştı. Bunun için Türkmenlerin desteğini alan Hatun, torunlarını 1285'te Türkiye Selçuklularının tahtına çıkarmıştı. Sultan Mesud'un talebi üzerine Valide Hatun ile çocuklar, Emir-i Dad Nizâmeddin ile birlikte 6 Eylül 1285'te İlhanlı hükümdarı Argun Han'a gönderilmişti. Gerçekleştirilen yargılamada iki çocuğun da sahte şehzade olduğu Argun Han'ın nezinde tespit edildikten sonra bu çocuklardan biri oracıkta öldürülmüştü. Diğeri ise Emir-i Dad Nizâmeddin'in emriyle bir merkebe bindirilip Konya'da dolaştırıldıktan sonra Sivas'ta bulunan Sultan Mesut'un fermanıyla Konya Kale kapısı burcu üzerinde asılarak öldürülmüştü. Yaklaşık üç gün burada asılı kaldıktan sonra başı kesilmiş ve Türkler arasında ibret olsun diye dolaştırılarak teşhir edilmişti (Anonim Selçuknâme, 2014, 53-54).

Tehdit amaçlı baş kesme hadiseleri Timurlu, Akkoyunlu ve Kara Koyunlularda da yoğun olarak yaşanmıştır. Özellikle Timurlularda, asi mirza ve emirlere yönelik bu ceza uygulanmış ve muhataplarına mirza veya emirin kesik başı gönderilmiştir. Emir Timur, her ne kadar sert bir yönetici olsa da asi mirzalara hoşgörülü davranmış, hanedan dışındaki asi bey ve emirlere ise tavrı çok sert olmuştur. İkinci gruptakiler baş kesme gibi ağır cezalara çarptırılmışlardır (Kanat, 2017, 81). Öyle ki Mirza Miranşah'ın babasına karşı saygısızlığı ve isyanı, sadece ekonomik kısıtlamalarla cezalandırılmıştı (İbni Arabşah, 2012, 175-178; Şerefüddin Ali Yezdî, 2013, 326; Devletşah Semerkandî, 1977, 3/395-396). Fakat Kuçek bölgesinin Lur hâkimi, Melik İzzeddin'in isyanı, idam ettirilerek, derisi yüzülüp içine saman doldurularak ve diğer asilere ders olsun diye teşhir edilmek suretiyle ağır bir şekilde cezalandırılmıştı (Şerefüddin Ali Yezdî, 2013, 151). Timur'un bazı şehirleri fethetmede şehir halkının zorluk çıkarması sonucunda yöre halkına ibret-i âlem olsun diye halkın çoğunu kılıçtan geçirip öldürdüğü insanların başlarından tepeler yapıp tehdidini sembolleştirdiği bilindik bir vaka idi. Örneğin, 1387'de Hemedan üzerinden İsfahan'a gelip burayı Muzefferi valisi Muzaffer-i Kaşi ve halkın teslim olmasıyla almıştı. Bundan dolayı Timur, şehir halkına az miktarda savaş tazminatı yükümlülüğü getirmişti. Gerekli tazminatı toplaması için tahsildarlarını gönderdiğinde geceleyin halk, tahsildarları ve yalnız olan Timurlu askerlerini yakalayıp öldürmüşlerdi. Hatta bazı kimseler de bu isyana uymayıp öldürülmekten kaçan askerlere mahallenin kapılarını açmışlardı. Durumu öğrenen Timur, adamlarını koruyan mahallelere dokunmayarak şehrin diğer mahallerinde bulunan ahalinin üzerine askerlerini göndererek onlardan belli sayıda kelle getirmelerini emretmişti. Nitekim dönemin kaynaklarında, bu askerler İsfahan dışına 70 bin kesik başı yığmışlardı. Daha sonra Timur'un emriyle bu kesik başlardan halkı korkutmak ve ibret için kuleler ve kümbetler yaptırılmıştı (Nizamüddin Şâmî, 1987, 126-127; Hâfız-ı Ebrû, 1385, 2/667; Grusset, 1980, 405; Aka, 2014, 21).

Emir Timur döneminde mirzalara yönelik ağır cezalar uygulanmazken onun halefi Şahruh'un iktidarında emirlere hatta mirzalara dahi baş kesme cezası uygulanmıştı. Öyleki Şahruh zamanında başı kesilerek cezalandırılanlardan biri Sultan Hüseyin idi. Timur'un kızından torunu olan Sultan Hüseyin, henüz Timur hayattayken bir takım yanlış eylemlerde bulunmuşsa da dedesi onu affetmişti. Ancak Timur'un ölümünden sonra Sultan Hüseyin, yanına 1000 kişilik bir birlikle Semerkand'ı almak için harekete geçmişti. Timurlu ordusuyla ülkeyi ele geçirme çabasına girişmişti (Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseyînî, 2011, 55-56). Halil Sultan'ın Sultan Hüseyin ile mücadelesi neticesinde Sultan Hüseyin, Allabad, Şapurgan ve Andhoy'u idare eden Timur'un yeğeni Süleyman Şah'a sığınmıştı. Pir Muhammed, Sultan Hüseyin'i ondan istemişti. Süleyman Şah bunu reddedince Pir Muhammed onun üzerine 3000 kişilik bir ordu sevk etmişti. Bunun üzerine Süleyman Şah, Sultan Hüseyin ile birlikte Herat'ta bulunan Şahruh'un yanına kaçmıştı. Pir Muhammed, Sultan Hüseyin'i isteyince Şahruh'un emri üzerine adamları Mirza Hüseyin'i yakalamışlardı. Şahruh ve devletin ileri gelen emirleri, yapmış oldukları toplantıda Sultan Hüseyin'in idam edilmesi kararını almışlardı. Bunun üzerine Şahruh'un adamları Mirza Hüseyin'i idam etmişlerdi. Yaşamı sonlandırılan mirzanın başı kesilip derisi yüzülerek içi saman doldurulduktan sonra Şahruh'un emriyle Pir Muhammed'e gönderilmişti. Ayrıca mirzanın koparılmış her uzvu halka ibret olması için Herat'taki pazar yerinde sergilenmişti (Tacü's-Selmani, 1999, 38-40, 48-50).

Benzer bir durumu Memlûkler’de de görmek mümkündür. Kahire’den uzak merkezlerdeki valilerin isyanları her zaman önemli bir sorun idi. Özellikle Suriye valilerinin geniş yetkilerle atanması ve coğrafyanın başkentten uzak olması buranın valilerinin bağımsızlık sevdasına kapılmalarına neden olmaktaydı. Nitekim Memlûklü Sultanı Şeyh el-Mahmûdi tarafından Dımaşk’a naip olarak görevlendirilen Emir Kanıbay, kısa süre sonra isyan etmişti. 1415’te Sultan bu isyanı bastırmak için bizzat ordusunun başında Suriye’ye gelmişti. İki taraf arasında yaşanan savaşta Emir Kanıbay yenilmiş ve Sultanın askerlerinin eline düşmüştü. Sultana götürülen naibin başı vurularak öldürülmüştü. Sonra kesik başı, asilerin sonunun nasıl olacağını göstermek için Emir Yaşbeg tarafından Kahire’ye götürülmüştü. Emir Kanıbay’ın kesik başı şehrin sokaklarında ve caddelerinde dolaştırıldıktan sonra Zuveyle kapısında teşhir edilmek için asılmıştı. Bir süre sonra emirin kesik başı İskenderiye’ye de götürülüp aynı şekilde dolaştırıldıktan sonra tekrardan Kahire’ye getirilip ailesine teslim edilmişti (İbni Tagrıberdi, 2013, 410-412; Kopruman, 1989, 149-151; Kanat, 2017, 86).

Kesik başı halka teşhir edilenlerden biri de Timurlu hükümdarı Mirza Abdüllatif idi. Öfkeli bir mizaca sahip olan Abdüllatif, her zaman sert bir yönetim anlayışı sergilemişti. Babası Uluğ Beg’in öldürülmesinden sorumlu tutulduğu için Uluğ Beg ve Abdülaziz’in sadık adamları ona karşı bir suikast girişiminde bulunmuşlardı. Semerkand’ın kuzeyinde Meydan bağı isimli konağında bulunan Abdüllatif, sabah namazı için gideceği caminin yolundaki Çınar bahçesinden geçerken pusuya yatmış olan adamlar, ona ok atıp saldırarak atından düşürmüşlerdi. Bu sırada Abdüllatif, “Allah ok teğdi” diye Türkçe bir nida atmıştı. Mirza’yı koruyan adamlar korkuya kapılıp kaçmıştı. Adamların kaçtığını gören suikastçılar, mirzanın üzerine atılarak onu öldürmüşlerdi (8 Mayıs 1450). Daha sonra başını keserek Uluğ Beg medresesinin kapısında teşhir etmişlerdi. Böylece baba katili olarak kabul edilen Abdüllatif bertaraf edilmiş ve Uluğ Beg’in öcü alınmıştı. Mirza’nın başını kesen suikastçi ise korkudan Türkistan’a kaçmıştı (Kemaleddin Abdurrezzak Semerkandî, 1383, II-II/696-697).

Timurlulardaki benzer vakalar, özellikle ezeli rakip olan Kara Koyunlu ve Akkoyunluların mücadelesinde de yaşanmıştır. Kara Koyunlu Cihanşah’ın öldürülmesinden sonra oğlu Hasan Ali, devletin başına geçerek babasının intikamı için Akkoyunlu Uzun Hasan ile mücadeleye girişmişti (Ebû Bekr-i Tihrani, 2014, 300-301). Bu mücadele esnasında Kara Koyunlu hâkimiyet sahası Irak-ı Acem ve Azerbaycan’ı kendi hâkimiyetine alma çabaları Timurlu Ebu Said ile Uzun Hasan Bey’in arasında tansiyonun yükselmesine neden olmuştu. Akkoyunlularla mücadelesi sırasında Kara Koyunlu mirzalardan Hasan Ali Bey’in Ebu Said’in yanına sığınması, Emir Timur zamanından beri Kara Koyunlu muhalefeti üzerine kurulan, tabii metbu hukuk münasebetleri olan Akkoyunlular ile Timurlular karşı karşıya getirmişti (Hasan-ı Rumlu, 2006, 451-452). Ayrıca Akkoyunluların Azerbaycan ve Irak’ı almaları onları Timurlularla doğrudan komşu yapmıştı. Ebu Said’in büyük dedesi Timur’un sahip olduğu tüm toprakları geri alıp hâkimiyet tesis etme çabası yani “cihangirlik”³ iddiası ve bunun karşısında durabilecek tek gücün Uzun Hasan Bey olduğu inancı, iki devlet arasında çatışmayı kaçınılmaz kılmıştı (Alan, 2015, 188). Elçiler vasıtalıyla yaşanan yoğun diplomasiye rağmen her iki taraf karşı karşıya gelmişti (Taşkiran, 2020, 330-334). 1468’de Ebu Said, Azerbaycan üzerinden Uzun Hasan Bey’in yaylağı Karabağ üzerine doğrudan yürümüştü. Ancak Akkoyunlu birliklerinin önceden güzergâh üzerindeki otlakları ve suları zehirlemeleri Timurlu ordusunun kırılmasına neden olmuştu. Buna rağmen her iki taraf da mücadeleyi bırakmamıştır. Netice itibarıyla Uzun Hasan’ın kuvvetleri Timurlu birliklerini iyice yıpratmıştı. Sonunun geldiğini anlayan Ebu Said, kaçmaya çalışırken Akkoyunlu askerleri tarafından yakalanarak Karabağ’daki Uzun Hasan’ın otağına getirilmişti. Ebu Said, kendisinin bırakılacağını inanmaktaydı. Lakin Uzun Hasan Bey ile otağında gerçekleştirmiş olduğu mülakattan sonra bunun mümkün olmadığını anlamıştı (Ebû Bekr-i Tihrani, 2014, 319-320). Akkoyunlu Bey’i, Ebu Said’i babaanesi Gevherşad Hatun’un intikamını almak isteyen Mirza Yâdigâr Muhammed’e vermişti. Yâdigâr Muhammed’in emri üzerine nökerleri Ebu Said’i öldürmüştü (6 Şubat 1469) (Kemaleddin Abdurrezzak Semerkandî, , 1383, II-II/990; Ebû Bekr-i Tihranî, 2014, 320; Hasan-ı Rumlu, 2006, 468-469; Aka 2014, 133; Hinz, 1992, 46; Aka 2001, 82; Yuvalı, 1994, 224-225; Alan, 1996, 137). Uzun Hasan, öldürülen Ebu Said’in kesik başını Memlûklü Sultanı Kayıtbaya göndermişti. Cesedi ise mirzanın annesine verilerek Horasan’a

3 - “Bütün dünya ancak bir kethüdaya mülk olabilir, daha büyük ve geniş bir yer değildir” ifadeleriyle onun cihangirlik iddiasını ortaya koymaktadır. Bkz.; (Devletşah Semerkandî, 4/1977: 551).

defnedilmişti (Alan, 1996, 138; Taşkiran, 2020, 340). Uzun Hasan'ın, Ebu Said'in kesik başını Memlûklere göndermesinin temelinde tehdit olduğu aynı tarihlerde Memlûklerin Behisni naibine gönderdiği mektubunda açıkça görülmektedir. Mısır sultanlarını şer'î ve örfî hükümdarlık şartlarını taşımamakla itham eden Hasan Bey, onlar üzerine sefere çıkacağından bahsetmekteydi (Genç, 2019, 35).

Belki de İslam öncesi ve İslami dönem Türk devletlerinde kesik başla ilgili tüm işlemleri bir arada uygulayan Safevi hükümdarı Şah İsmail idi. Şah, 1510 yılında Horasan'a yönelerek Özbekler üzerine sefer düzenlemişti. Özbek Han Muhammed Şeybânî'ye itaat etmesi için elçiler gönderdiyse de Özbek Hanı buna razı olmamıştı. Safevi ordusuna mukavemet edemeyen Muhammed Şeybânî, mağlup olmuş ve başı kesilerek öldürülmüştü. Şah İsmail, Özbek Han'ın kesik başının derisini yüzdürüp kafatasını değerli taşlarla süslettikten sonra kâse olarak kullanmıştı. Bu İslam öncesi Türk devletlerinde görülen bir uygulamaydı. Daha sonra yüzülen kafatasının derisi ise içerisine saman doldurularak tehdit amacıyla Osmanlı Sultanı II. Bayezid'e gönderilmişti (Abdi Beğ Şirâzî, 2019, 43; Rumlu Hasan, 2004, 150; Gelibolulu Mustafa 'Âli Efendi, 1997, II-I/935; Aydoğmuşoğlu, 2017, 40). İlginç olan husus İdris-i Bitlisi'nin Şah İsmail'e yaranmak için göndermiş olduğu mektupta; “*bir fetih müjdesi olarak gelen Şeybânî'nin kesik başının Sultan Bayezid'i dehşete düşürdüğüne*” tanıklık ettiğini abartılı bir şekilde aktarmasıdır (Genç, 2015, 52). Şah İsmail, bununla yetinmeyerek kâse olarak kullanmış olduğu Şeybânî hanının kafatasını süslü bir kutuya koyarak üzerine, “şarabımız düşman kanından, kadehimiz düşmanın kafatasından” şeklinde Arapça beyit yazarak Mısır Sultanı Kansu Gavri'ye göndermişti. Mısır Sultanı Kansu Gavri, Şeybânî hanın kafatasını Mısır'da gömdürmüştü. Ayrıca Emir Timur döneminde İsfahan halkına yönelik yapılan bir uygulamanın benzerini Safevi hükümdarı da yapmıştı. Özbeklerle giriştiği savaş sonunda on binden fazla Müslüman'ı öldürüp onların kesik başlarından ibret olsun diye piramit yaptırmıştı. Tüm bu olanları hem Osmanlı ahalisine hem de Mısır ahalisine Sultanlara gönderdiği kafatası ve doldurulmuş deriyle birlikte bildirmişti. Şah İsmail, iki Sünni hükümdarı böylece tehdit etmekle kalmayıp iki devletin kamuoyunu korkuya düşürmek istemişti (Togan, 1981, 125; Alpargu, 1992, 132; Aka, 2010, 43-45).

3.2. TABİİYET NİŞANI OLARAK GÖNDERİLENLER

Timur zamanında Mirza Miranşah'dan boşalan Azerbaycan valiliğine getirilen Mirza Ömer'e atabeg olarak tayin edilen Emir Cihanşah-ı Cakü (1403) (Hâfız-ı Ebrû, 1385, 2/1010,1018), Timur'un ölüm haberi Azerbaycan'da duyulmaya başlayınca Mirza Ömer'i öldürmek için isyan etmişti (24 Mart 1405). Cihanşah-ı Cakü'nün isyanının temel sebebi Mirza Ömer'in tecrübesiz bir genç olması ve emirin babası Cakü'den dolayı imtiyazlı bir konuma sahip olup geniş yetkilerle atabeg tayin edilmesiydi. Mirza Ömer'in otağını basmak için harekete geçen Emir, mirzanın birkaç önemli adamını öldürmüştü. Ancak Mirza Ömer, atabeginin böyle bir isyana kalkışacağı haberini önceden almıştı. Mirzanın otağına yönelen Emir, geri püskürtülmüştü. Mirza Ömer'i ele geçiremeyeceğini anlayan Emir Cihanşah-ı Cakü, Sistan taraflarına kaçmıştı. Sistanlılardan birkaç kişi ve Baba Hacı onu öldürüp, başını Emirzade Ömer'e tabiiyet nişanı olarak getirmiş ve mükâfatlandırılmışlardı (Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, 2011, 53; Hasan-ı Rumlu, 2006, 31; Tacü's-Selmani, 1999, 71).

Tarihsel süreç içerisinde Kara Koyunlu ve Akkoyunlu Beylerinin hâkimiyet coğrafyası kaynaklı rekabetinden doğan mücadele bu devletlerin beylik sürecinden itibaren başlamıştı. İki devletin rekabetinin bir diğer sebebi ise metbu kabul edilen Timurlu ve Memlûklü mücadelesinden kaynaklanmaktaydı. Bilindiği üzere Akkoyunlu beylerinden Kara Yülük Osman Bey, Anadolu'da Emir Timur'a karşı Kadı Burhaneddin Memlûklü, Osmanlı ve Altınorda devletleriyle kurmaya çalışmış olduğu blokta yer alamayarak Emir Muhtartern ile birlikte Timur'u metbu kabul etmişti. Öte yandan Kara Koyunlular ise Celayirli yöneticilerle birlikte Memlûklere tabiiyet göstermişlerdi. Akkoyunlu Beyleri'nin Timur döneminde başlayan bağlılıkları Timur sonrasında da devam etmişti (Taşkiran, 2020, 307-326). Timurlu topraklarına saldırıp yağmada bulunan Kara Koyunlu İskender b. Kara Mehmed, Alıncak'ı ele geçirmişti. Bunun üzerine Şahrüh onu bertaraf etmek için III. Azerbaycan Seferine kalkışmıştı. Herat'tan Rey'e geldiğinde Kara İskender, Doğu Anadolu üzerinden Osmanlı topraklarına sığınmak için harekete geçmişti. Şahrüh, babasının ve kendisinin Anadolu'daki sadık vassalı Kara Yülük Osman Bey'e elçi göndererek Erzurum yöresinde İskender'in yolunun

kesmesini istemişti. Şahruh'un isteği üzerine harekete geçen Akkoyunlu Bey'i az bir kuvvetle İskender'in yolunu kesmişti. İskender, Osman Bey'den yolu açmasını istediye de bir netice alamamıştı. Bunun üzerine İskender, Akkoyunlu birlikleriyle çarpışmıştı. Erzurum önlerinde Döşkaya mevkiinde gerçekleşen savaşta Kara Yülük Osman Bey mağlup olmuş ve attan düşerek yaralanmıştı. Kısa süre sonra da ölmüş ve Erzurum'a gömülmüştü (1435). Kara İskender ise Döşkaya galibiyetinden sonra Osmanlı topraklarına doğru yol almıştı. Şahruh'un askerlerinin kendisini takibi bıraktıklarını duyunca tekrardan Erzurum'a gelerek Şahruh'a sadık bir vassal olduğu için Kara Yülük Osman Bey'in mezarını açtırıp kafasını gövdesinden ayırıp kesik başı Mısır Sultanı Melik'ül Eşref Barsbay'a tabiiyet yani bağlılık nişanı olarak göndermişti (Ebû Bekr-i Tihrani, 2014, 81-84; Hasan-ı Rumlu, 2006, 215; İbni Tagriberdi, 2013, 500-501; Aka, 1994, 153-156; Erdem, 1990, 107-108; Erdem - Paydaş, 2007, 67-68).

Kara Koyunlu ve Akkoyunlu rekabeti sonraki hükümdarlar zamanında daha da şiddetli geçmişti. Kara Yülük Osman Bey'e karşı yapılanın bir benzeri torunu Uzun Hasan Bey tarafından Kara Koyunlu Cihanşah'a yapılmıştı. Timurlu hükümdarı Şahruh'un ölümünden sonra Azerbaycan ve Anadolu'nun doğu ve güneyinde Uzun Hasan Bey ile Cihanşah rekabeti baş göstermişti. Cihanşah, Uzun Hasan'ı kendisine tabii kılmaya çalışmıştı. Hasan Bey ise buna direnmişti. Kısa süre sonra bu iki Türkmen Bey'i karşı karşıya gelmişti. Cihanşah, Kara Koyunlu ülkesinin sınırlarını genişletmek için Tebriz'den Diyarbakir'e doğru Hasan Bey'in üzerine yürümüştü. Her ikisi Sancak denilen mevkide karşı karşıya gelmiş ve Uzun Hasan'ın komutasındaki Akkoyunlu birlikleri Cihanşah'ı 11 Kasım 1467'de mağlup etmişti. Baskın sonucu Kara Koyunlu ordusunu mağlup ettiklerinde Cihanşah çadırında uyumaktaydı. Oğlu Muhammed Mirza, babasını uyandırıp canını kurtarması için bir at hazırlayıp onu göndermişti. Babalarının kaçıp kurtulması için mücadele eden Kara Koyunlu Mirza Muhammed ve Mirza Yusuf, yanlarındaki bazı emirlerle yenilgiye uğramış esir alınarak Uzun Hasan'ın huzuruna getirilmişlerdi. Mirza Muhammed öldürülürken Yusuf'un gözlerine ise mil çekilmişti. Cihanşah'ın kaçmaya çalıştığını öğrenen Akkoyunlu beyi onu yakalamak için peşine adamlarını göndermişti. Akkoyunlu askerlerinden biri Cihanşah'a yetişip onu yakalamıştı. Onu öldürüp başını kesip Akkoyunlu Beyine getirmişti (Atıcı Arayancan, 2010, 183-186). Uzun Hasan ise Cihanşah'ın kesik başını bağlılık göstergesi olarak Timurlu hükümdarı Ebu Said'e yollamıştı. Uzun Hasan'ın göndermiş olduğu kesik baş her ne kadar Ebu Said'e tabiiyet amaçlı gönderilmiş gibi görünse de arka planda güç göstergesi ve gizli tehdit manası taşımaktaydı (Ebû Bekr-i Tihranî, 2014, 277; Hasan-ı Rumlu, 2006, 441-442; Şerefhan, 1862, 2/115; Hinz, 1992, 44; Yinanç, 1978, 187; Taşkıran, 2020, 327-328). Uzun Hasan Bey, ayrıca Fatih Sultan Mehmed'e de bir mektupla birlikte Muhammedi Rüstem Tavacı ve divan hâkimi Pirşal'in kesik başlarını göndermişti. Bu durum esasında Fatih Sultan Mehmed'e karşı geri planda bir gözdağı içermekteydi (Feridun Ahmed Bey, 1274, 1/274-275; Genç, 2019, 34).

SONUÇ

Türk devletlerinde görülen baş kesme hadisesi bir cezalandırma yöntemi olarak uygulanmıştır. Devlet ve toplumun tanınmış bireylerine yönelik gerçekleştirilen baş kesme cezası, muhatapların birbirilerine tehdit, korku ve bağlılık gibi amaçlarla sembolize edilen kesik baş göndermeleri Türk devletlerinde bir gelenek haline gelmişti. Her ne kadar İslam öncesi Türk devletlerinde savaşlarda veya isyanlarda başı kesilip daha sonra kesilen baştan içki kâseleri yapılmışsa da İslami dönem devletlerden biri olan Abbasiler bu işi kurumsallaştırmışlardı. Abbasiler, tabiiyet simgesi olarak kendilerine gönderilen kesik başları "Başlar Hazinesi" adı altında adeta bir müze niteliği taşıyan müessesede sergilemişlerdi. Bu hazineye Türk devletlerinden özellikle Selçuklular, malzeme hususunda büyük katkı sağlamıştır. Türk devletlerinin hiç birinde "Başlar Hazinesi" adında yâda bu hazinenin amacına uygun herhangi bir müessese kurulmamıştır. Ancak bu kurumun amacına uygun birçok vaka Türk devletlerinde yaşanmıştı. Selçuklular, Timurlular, Kara Koyunlu, Akkoyunlu, Memlükler ve Safevilerde baş kesme cezası uygulanmıştı. Ancak bu devletlerde baş kesmek sadece bir ceza olarak kalmamıştı. Devlet yöneticileri gücünü ve kudretin muhataplarına göstermek için kesik başları göndermişlerdi. Bazen de hükümdarlar kendi hanedan üyelerine, emir, bey veya halkı korkutma mesajı olarak büyük meydanlarda asilerin veya rakiplerin kesik başını teşhir etmişlerdi. Türk devlet yöneticilerinin tehdit veya tabiiyet için muhataplarına *göndermiş oldukları kesik başlar* her zaman amaca hizmet etmemişse de hükümdarların gücünü ve özgüvenlerini yansıtmaları açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdi Beğ Şirâzî, *Tekmiletü'l-Ahbâr (Safevîler)*, çev. Şefaattin Deniz ve Hasan Asadi, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2019.
- Aka, İsmail, “Şaybânî Han”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 39/43-45, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Aka, İsmail, İran’da Türkmen Hâkimiyeti (Kara Koyunlular Devri), Ankara: TTK Yayınları, 2001.
- Aka, İsmail, *Mirza Şahrüh ve Zamanı (1405-1447)*, Ankara: TTK Yayınları, 1994.
- Aka, İsmail, *Timur ve Devleti*, Ankara: TTK Yayınları, 2014.
- Alan, Hayrunnisa, *Bozkurdan Cennet Bahçesine Timurlular (1360-1506)*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015.
- Alan, Hayrunnisa, *Sultan Ebû Said Devri Timurlu Tarihi (1451-1469)*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1996.
- Alpargu, Mehmet, “Şibanî Muhammed Han ve Özbek Hanlığının Yükselişi”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8/4, (1992), 115-142.
- Anonim, *Selçuknâme*, çev. Halil İbrahim Gök ve Fahrettin Coşkun, Ankara: Atıf Yayınları, 2014.
- Atıcı Arayancan, Ayşe, *Karakoyunlu Hükümdarlarından Cihânşah ve Dönemi (Siyaset-Teşkilat-İktisad-Din-Kültür 1438-1467)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2010.
- Aydoğmuşoğlu, Cihat, *Safevi Devleti Tarihi*, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2017.
- Azîmî, *Azîmî Tarihi*, çev. Ali Sevim, Ankara: TTK Yayınları, 2006.
- Bardakoğlu, Ali, “Ceza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 7/470-478, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Brockelmann, Carl, İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi I, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1964.
- Bündârî, *Zübdetü'n-Nusra ve Nuhbetü'l-usra*, çev. Kıvameddin Burslan, Ankara: TTK Yayınları, 1999.
- Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târih-i Kebîr (Tevârih-i Enbiyâ ve Mülûk)*, çev. İsmail Aka, Ankara: TTK Yayınları, 2011.
- Cüveynî, *Tarih-i Cihan Gûşa*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara: TTK Yayınları, 2013.
- Devletşah Semerkandî, *Tezkiretü's-Şuara*, 3-4 Cilt. çev. Necati Lugal, İstanbul: Kervan Yayınları, 1977.
- Ebû Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara: TTK Yayınları, 2014.
- Erdem, İlhan, “Akkoyunlu Devleti'nin Kurucusu Kara Yülük Osman Bey'in Hayatı ve Faaliyetleri”, *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXXIV/1-2, (1990), 99-108.
- Erdem, İlhan-Kazım Paydaş, *Ak-Koyunlu Devleti Tarihi (Siyaset, Teşkilat, Kültür)*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2007.
- Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, 1 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1274.
- Gelibolulu Mustafa 'Âli Efendi, *Künhü'l Ahbar*, 4 Cilt. haz. Ahmet Uğur ve Mustafa Çuhadar vd., Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1997.
- Genç, Vural, “Şah ile Sultan Arasında Bir Acem Bürokrati: İdris-i Bidlisi'nin Şah İsmail'in Himayesine Girme Çabası”, *Osmanlı Araştırmaları*, 46/ 46, (2015), 43-75.
- Genç, Vural, “Timur'u Geçmek: Akkoyunluların Osmanlılara Karşı Üstünlük İddiaları”, *Osmanlı Araştırmaları*, 54/ 54, (2019), 27-56.
- Golden, Peter B., *Türk Halkları Tarihine Giriş*, çev. Osman Karatay, Ankara: Karam Yayınları, 2002.
- Gömeç, Saadettin, *Kök Türk Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2009.
- Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2 Cilt. çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara: TTK Yayınları, 1987.
- Grusset, Rene, *Bozkır İmparatorluğu*, çev. Reşat Uzmen, İstanbul: Ötüken Neşriyat 1980.
- Hâfız-ı Ebrû, *Zübdetü'l-Tevârih*, 2 Cilt. neşr. Seyyid Kemal Hâc Seyyid Cevadi, Tahran: Vizâret-i Ferheng ve İrşad-i İslâmî, 1385.
- Halife b. Hayyât, *Tarihu Halife b. Hayyât*, çev. Abdulhalik Bakır, Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2001.
- Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü'l-Tevârih*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara: TTK Yayınları, 2006.
- Hinz, Walther, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, çev. Tefîk Bıyıklıoğlu, Ankara: TTK Yayınları, 1992.
- Hüseynî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyyes*, çev. Necati Lugal, Ankara: TTK Yayınları, 1999.
- İbn Bibî, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye*, 2 Cilt. II, haz. Mürsel Öztürk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.
- İbni Arabşah, *Acâibu'l Makdûr*, çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2012.
- İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi'l-Tarih*, 10, 12 Cilt. çev. Abdülkerim Özaydın, İstanbul: Bahar Yayınları, 1991.
- Kanat, Cüneyt, *Ortaçağ Türk Devletlerinde Suç ve Ceza*, İstanbul: Küre Yayınları, 2017.
- Kayhan, Hüseyin, *Irak Selçukluları*, Konya: Çizgi Kitapevi, 2001.
- Kemaleddin Abdurrezzak Semerkandî, *Matla'ı Sa'deyn ve Mecma'ı Bahreyn*, 4 Cilt. Neşr. Abdul Hüseyin Nevâi, Tahran: Pejuhaşkah-ı

- Ulum-i İnsanı ve Muta'alat-ı Ferhengi, 1383.
- Keriman, Hüseyin, *Rey-i Bâstân*, 2 Cilt. Tahran: İntişârât-i Encümen-i Âsâr-i Millî, 1349.
- Koprıman, Kazım Yaşar, *Mısır Memlûkleri Tarihi Sultan al-Malik al-Mu'ayyad Şeyh al-Mahmûdî Devri (1412-1421)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Merçil, Erdoğan, "Besâsîri," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 5/528-529, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Merçil, Erdoğan, *Kirman Selçukluları*, Ankara: TTK Yayınları, 1989.
- Nemeth, Gyula, *Attila ve Hunlar*, çev. Şerif Başstav, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1982.
- Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, çev. Necati Lugal, Ankara: TTK Yayınları, 1987.
- Ögel, Bahaddin, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, 2 Cilt. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2015.
- Özaydın, Abdülkerim, "Sadaka b. Mansûr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 35/385-387, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.
- Özaydın, Abdülkerim, *Sultan Berkyaruk Devri Selçuklu Tarihi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2001.
- Özgüdenli, Osman Gazi, *Selçuklular; (Büyük Selçuklu Devleti Tarihi (1040-1157))*, 1 Cilt. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.
- Ravendî, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyet-üs-Sürûr*, 2 Cilt. çev. Ahmet Ateş, Ankara: TTK Yayınları, 2006.
- Rumlu Hasan, *Ahsenü't Tevârih, (Şalı İsmail Tarihi)*, çev. Cevat Cevan, Ankara: Ardıç Yayınları, 2004.
- Şerefhan, Şerefname, 2 Cilt. edit. Vladimir Veliominof-Zernof, St. Petersburg 1862.
- Şerefüddin Ali Yezdî, *Zafernâme*, çev. Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları, 2013.
- Sevim, Ali - Merçil, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi (Siyaset, Teşkilât, Kültür)*, TTK Yayınları, Ankara 1995.
- Sevim, Ali, *Suriye Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, 1986.
- Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân Fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, çev. Ali Sevim, Ankara: TTK Yayınları, 2011.
- Şihâbuddîn el-Bağdâdî Yâkut b. Abdillâh el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, 2 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdır, 1995.
- Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mikhail'in Vakâyinâmesi İkinci Kısım (1042-1195)*, çev. Hrant D. Andreasyan, İstanbul: Yayımlanmamış TTK Nüshası, 1944.
- Tacü's-Selmani, *Tarihnâme*, çev. İsmail Aka, Ankara: TTK Yayınları, 1999.
- Taşgılı, Ahmet, *Gök Türkler*, 3 Cilt, Ankara: TTK Yayınları, 2004.
- Taşkıran, Hasan, "Tabiiyette Çatışmaya Akkoyunlu Timurlu İlişkileri", *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, (2020), 305-347.
- Togan, Zeki Velidi, *Bugünkü Türkili, Türkistan ve Yakın Tarih*, İstanbul: Enderun Yayınevi, 1981.
- Turan, Nurullah, *Selçuklu Başkenti Rey. (Kuruluşundan 1157'ye Kadar)*, Ankara: TTK Yayınları, 2019.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1971.
- Üçok, Bahriye, *İslam Tarihi Emeviler-Abbasiler*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1968.
- Urfalı Mateos, *Vekâyî-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara: TTK Yayınları, 2000.
- Uyar, Mustafa, "Ortaçağ İslam Dünyasında "İsyanın Makûs Talihi Müzesi" Başlar Hazinesi (Hızânetü'r-Ru'ûs)", *Toplumsal Tarih*, 265, (2016), 90-93.
- Uydu Yücel, Mualla, *Peçenek Türkleri*, İstanbul: Titiz Yayınları, 2011.
- Yıldız, Hakkı Dursun, "Emîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 11/112-114, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Yinanç, Mükrimin Halil, "Cihânşah", *İslam Ansiklopedisi*, 3/173-189, İstanbul: MEB Yayınları, 1978.
- Yusuf Has Hâcib, *Kutadgu Bilig*, 2 Cilt. çev. Reşid Rahmeti Arat, Ankara: TTK Yayınları, 1959.
- Yuvalı, Abdülkadir, "Ebu Said Mirza Han", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 10/224-225, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

EXTENDED ABSTRACT

Throughout history, administrators with state authority had developed some methods to suppress internal and external revolts against their power. These methods not only frightened the enemies outside but deterred those who would attempt similar actions inside as well. As one of those punishment methods in pre-Islamic Steppe societies, beheading was a common tradition. The defeated enemies were usually decapitated, skinned and cleaned, and the skull was decorated with precious metals (gold, silver, ruby) to be used as a bowl. These bowls were regarded as “oath-bowls”, or oath vessels, at big banquets where many executives were present or at meetings where agreements were made. Turkish rulers, or rival ones, thus, tried to show their power to their rivals. Hun ruler Mete Han (209-174 BC) beheaded many high-ranking enemy soldiers in their struggles with China. His son, Lao-shang, killed the Yuechi king, decapitated him and made a drinking bowl out of his skull. The skull of the Yuechi king, adorned with precious metals, was later used as an oath bowl in many treaties with the Chinese. This bowl used as a symbolic item embedded with an implied threatening message. In other words, it was a message for the interlocutors meaning how the end of those who would break the agreement would be. In addition to making bowls out of skulls, severed heads were sometimes displayed in large squares or markets of cities as a sign of strength to the public. In this sense, there are princes or kagans in Turkish states whose heads are exhibited in city centres. Dengizek, son of Atilla, is an example of this. In 469, Dengizek was beheaded by Byzantine Anasastes. The severed head was attached to the end of a stake, brought to Istanbul and displayed in suburban areas. Some similar events were also experienced in the Gok Turk and Uighur states.

The ritual of the severed head continued in the post-Islamic Turkish states as well, differing in terms of purpose and method of application. The beheading, a method of punishment given to those who committed crimes, has become symbolic over time. It is possible to observe the first examples of this tradition in the Islamic world in the Abbasids. The Abbasid caliphs had beheaded to punish the rebels who committed acts against their power or the Sunni understanding of Islam. The Abbasid caliphs established an institution where the rebels’ severed heads were displayed to be a scare their enemies and the society and even to be passed on to future generations. This exhibition museum, which had official attendants, was called “Hizânetü’r-Ru’ûs” (Treasure of the Heads). This treasure contained the severed heads of many amirs, begs, sultans and even caliphs. “Treasure of the Heads” is not an institution that exists in its contemporary or later Turkish states, except for the Abbasids. However, the method used for this treasury was applied by the Turkish state administrators and even

employed as a means of subjection for their superiors and threat for their enemies. It is not known when and by which caliph the “Treasure of the Heads” was founded. One of the famous heads on display in this treasure belonged to Caliph Emin (809-813). Moreover, Arslan el-Besâsîrî, the Turkish-origin commander of the Buwayhis who was killed by the warriors of Sultan Tuğrul Bey, was beheaded and sent to the Caliph as a sign of loyalty. The Caliph ordered that his head be put in the treasure after the necessary protective cleaning. The heads of some members of the Seljuk dynasty are also exhibited in this treasure. For example, Syrian Melik Tutuş, who was defeated by his nephew Berkayaruk in 1095, was killed and beheaded and sent to Baghdad. His head was kept in the treasure. Another member of the Seljuk dynasty family who was punished by beheading is the ruler of the Iraqi Seljuk State, Tuğrul II. Murdered by the soldiers of Harzemşah Tekiş in 1194, the head of Tuğrul II. was sent to the Abbasid caliph as a gift. The caliph had the head and put in the treasure of heads.

Although the “Treasure of the Heads” institution in the Abbasids was not officially found in the Turkish states, it was used as a method of punishment. In other words, the Turkish rulers cut off the heads of the rebels who opposed their authority and sent them as a threat to their enemies, as a sign of nationality to their friends or the overlords. Beheadings as a threat were also experienced intensely in Timurids, Aqqoyunlu and Qara Qoyunlu states. It was a known case that Timur slaughtered resistant people while conquering a city and made hills from the heads of those people as a warning to the local people and as a symbol of his threat. Aqqoyunlu Uzun Hasan Beg sent the severed head of Timurid Abu Said to the Mamluks as a threat. It was the Safavid ruler Shah Ismail who carried out all the procedures related to head beheading in pre-Islamic and Islamic period Turkish states. Shah Ismail had the skin of Uzbek Khan’s cut head skinned and used it as a bowl after decorating his skull with precious stones. The skin of the skull was filled with straw and sent to Ottoman Sultan as a threat. Shah Ismail also sent the skull of the Shaybani Khan, which he used as a bowl, to the Egyptian Sultan Kansu Gavri by putting it in a decorated box. Sending severed heads by Turkish rulers to their rivals for threat or message of subjection did not always serve its purpose. However, it was important in terms of reflecting the power and self-confidence of the rulers.